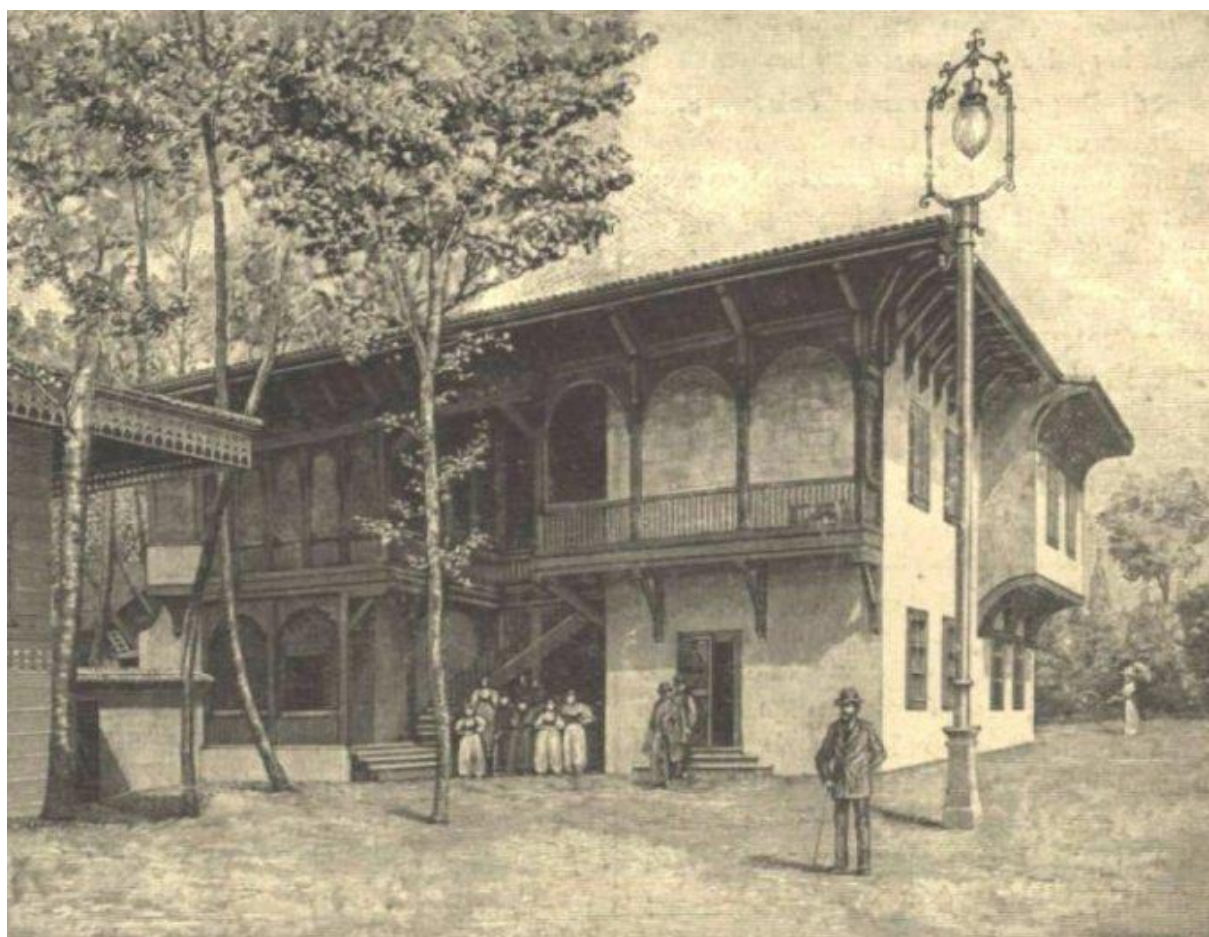

**BOSNA I HERCEGOVINA NA MILENIJSKOJ IZLOŽBI U BUDIMPEŠTI GODINE
1896.**

BOŠNA I HERCEGOVINA
MILENIJSKOJ IZLOŽBI

U BUDIMPEŠTI

GODINE 1896.

*

IZDANJE

IZLOŽBENOG UREDA BOS. HERC. ZEMALJSKE VLADE.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
НА МИЛЕНИЈСКОЈ ИЗЛОЖБИ

У ВУДИМПЕШТИ

ГОДИНЕ 1896.

*

ИЗДАЊЕ

ИЗЛОЖБЕНОГ УРЕДА БОС. ХЕРЦ. ЗЕМАЛСКЕ ВЛАДЕ.

PRINT. KÖNYVTYRŐSÉG-KIRÁLYSÁG. (BUDAPEST 7.)

Bosanska kuća — Босанска кућа.

Архитектура i unutarња уредба куће.

Kako je tečajem vremena gospodujući Islam modificirao životne nazore i običaje, tako se je u Bosni razvijao osobiti oblik muhamedanske kuće. Taj je oblik skroz tipičan i ponavlja se u svim krajevima zemlje, akoprem je tu i tamo prema različitosti podneblja i mjesta ponešto modificiran.

Cijela uredba, koja se razmaženomu kulturnomu čovjeku čini skroz ne-shodnom i neudobnom, odgovara po-potrebama bosanskog muhamedanca u svakom pogledu, i nijedan graditelj svijeta ne bi bio kadar, kuću tako prilagoditi individualnosti stanara, kako su to bosanski dungjeri smislili za svojega bega ili agu.

Vanjština kuće posve je jednostavna: bijela, četverouglasta zidna kocka, u donjem spratu sa malo zraka i svjetla, a u gornjem — često neprekinuti niz prozora. Plosnati krov načinjen je od ćeremita na drvenoj podlozi i prekri-ljuje na sve strane čitav zid.

Donji dio zidova sastoji skroz od ćerpića, ili gdje ga dosta imade od dobra kamena, debelo i masivno zidana.

Ovaj u niskim dimenzijama izvedeni, sa vrlo malo prozora provigjeni sprat služi zimovanju. Ovdje oko peći sakupljena obitelj sprovagja oštre zimske mjesece. Čim pako od sunčanog sjaja otkopni snijeg, tada stanari sele u gornji, tankim rešetkama obzidani sprat, otkale se na gorski predjel otvara krasan vidik.

Ma kako čedni bili zahtjevi, što ih Bošnjak od života ište, ipak je velik prijatelj prirode; zato je kod svake kuće glavna stvar, da pruža lijep vidik. Radije

Архитектура и унутарња уредба куће.

Kako je tečajem vremena gospodujući Islam modificirao životne nazore i običaje, tako se je u Bosni razvijao osobiti oblik muhamedanske kuće. Taj je oblik skroz tipičan i ponavlja se u svim krajevima zemlje, akoprem je tu i tamo prema različitosti podneblja i mjesta ponešto modificiran.

Cijela uredba, koja se razmaženomu kulturnomu čovjeku čini skroz ne-sходном и неудобном, одговара потребама босанског мухамеданца у сваком погледу, и ниједан градитељ свијета не би био قادر, кућу тако прилагодити индивидуалности станара, како су то босански дунђери смислили за својег бегу или агу.

Ванјштина куће посве је једноставна: бијела, четвороугласта зидна коцка, у доњем спрату са мало зрака и свјетла, а у горњем — често непрекинути низ прозора. Плоснати кров начињен је од ћеремита на дрвеној подлози и прекри-љује на све стране читав зид.

Доњи дио зидова састоји скроз од ћерпића, или где га доста имале од добра камена, дебело и масивно зидана.

Овај у ниским димензијама изведени, са врло мало прозора провиђени спрат служи зимовању. Овдје око пећи сакупљена обитељ спровађа оштре зимске мјесеце. Чим пako од сунчаног сјаја откопни снјег, тада станари селе у горњи, танким решеткама обзидани спрат, оtkале на горски предјел отвара красан видик.

Ма како чедни били захтјеви, што их Бошњак од живота иште, ипак је велик пријатељ природе; зато је код сваке куће главна ствар, да пружи

neka je sagragjena na slabije pristupnoj, samotnoj tački, samo vidik odavde neka je lijep. A za čudo, koji misaono su znali i najsiromašniji žitelji u onim uskim i zbijenim ulicama nekadašnjeg Sarajeva na svojim kućama naći onu tačku, s koje se pruža najljepši vidik. Na toj tački leži fronta; nijesu li to pako dopuštale mjestne okolnosti, tada se na toj strani nalazi bar trijem, gdje gazda sa obitelji, gledajući krasote predjela, ugodno provodi svoje slobodno vrijeme.

U privatnom i javnom životu muhamedanskoga naroda jedan je od najvažnijih vjerskih zakona mjerodavan: isključenje žena iz javnosti. A valjda se nigdje u orijentu ne vrši taj zakon toli savjesno, kao što u Bosni i Hercegovini. Samo se po sebi dakle razumjeva, da se ta okolnost prije svega kod gradnje nove kuće uzima u obzir, i tako dolazi, da imađe u svakoj muhamedanskoj kući posebni »haremluk« za žene, a posebni »selamluk« za muškarce.

Da se nezvanomu oku prijeći pogled u kuću, cijela je kuća obzidana visokim zidom, nad kojim se — ako je od potrebe, diže još 4—8 m. visok plot. U tom se zidu nalazi kapija. Tik ove vidi se često visoko nad zemljom rešetkom zagrađeni otvor. K ovomu vodi iz avlije »sofa«, drvene skele, nalik propovjedao-nici. Odavde običavaju djevojke za udaju, dobro zaklonjene, razgovarati sa svojim momcima. To je starodrevnim običajeni posvećeni ašikluk.

Dopuštaju li to imućveni odnošaji kućevlasnika, tada se i selamluk i haremluk nalaze u posebnim zgradama. Prvi leži tada prama ulici, potonji prama avliji, te je ovaj redovito od selamluka odijeljen predvorjem i drugim visokim zidom.

Gdje pako toga nema, tamo služe za haremluk posebne oдаје, dočim posjete obično primaju na otvorenom, u avliji se protežućem trijemu, u takozvanoj »divanhani« (engl. doslovce Parlour = бесједовница).

Unutarnja uredba kuće je ova:

lijep vidik. Radoje neka je sagrađena na slabije pristupnoj, samotnoj tački, samo vidik odavde neka je lijep. A za čudo, koji misaono su znali i najsiromašniji žitelji u onim uskim i zbijenim ulicama nekadašnjeg Sarajeva na svojim kućama naći onu tačku, s koje se pruža najljepši vidik. Na toj tački leži fronta; nijesu li to pako dopuštale mjestne okolnosti, tada se na toj strani nalazi bar trijem, gdje gazda sa obitelji, gledajući krasote predjela, ugodno provodi svoje slobodno vrijeme.

U privatnom i javnom životu muhamedanskoga naroda jedan je od najvažnijih vjerskih zakona mjerodavan: isključenje žena iz javnosti. A valjda se nigdje u orijentu ne vrši taj zakon toli savjesno, kao što u Bosni i Hercegovini. Samo se po sebi dakle razumjeva, da se ta okolnost prije svega kod gradnje nove kuće uzima u obzir, i tako dolazi, da imađe u svakoj muhamedanskoj kući posebni »haremluk« za žene, a posebni »selamluk« za muškarce.

Da se nezvanomu oku prijeći pogled u kuću, cijela je kuća obzidana visokim zidom, nad kojim se — ako je od potrebe, diže još 4—8 m. visok plot. U tom se zidu nalazi kapija. Tik ove vidi se često visoko nad zemljom rešetkom zagrađeni otvor. K ovomu vodi iz avlije »sofa«, drvene skele, nalik propovjedao-nici. Odavde običavaju djevojke za udaju, dobro zaklonjene, razgovarati sa svojim momcima. To je starodrevnim običajem posvećeni ašikluk.

Dopuštaju li to imućвени одношаји кућевласника, тада се и селамлук и харемлук налазе у посебним зградама. Први лежи тада прاما улици, потонји прاما авлији, те је овај редовито од селамлука одијелен предворјем и другим високим зидом.

Гдје пako тога нема, тамо слyже за харем посебне одаје, дочим посјете обично примaју на отвореном, у авлији се протежућем тријему, у такозваној »диван-хани« (енглески дословце Parlour = бесједовница).

Унутарња уређба куће је ова:

Jedna ili dvije sobe u prizemlju služe zimovanju. Iste su često sigurne od požara, bez svoda građene i zovu se magaze. Bukne li vatra, tada se ovamo sakrivaju sve dragocjenosti, a kuća se prepušta svojoj sudbini.

Konstruktija ovakove magaze vrlo je jednostavna, ali se je uvijek još ukazala probitačnom. Demirima proviđene prozore i vrata zatvaraju izvana kapci, strop pako je dvostruk: nose ga masivne grede, a naslažu često stopu visoku, vapnom rastvorenu ilovaču; na ovom stropu počiva čitava konstrukcija gornjega sprata. Uz to se najvećom pomnjom pazi, da iz zida ne proviruje ni malo nutarnje drvene konstrukcije; a gdje to ipak biva, tamo se na dotičnom mjestu naslaže dovoljno jake ilovače.

Osim tih magaza imade u prizemlju mutvak (kuhinja) i inih prostorija, što služe za konobe.

Kuhinja uređena je posve jednostavno. Pošto bosanskomu muhamedancu sva bolja jela, pečenke ili kolače prireguje ekmekdžija (pekar), to je za kuhanje ostalih jela dovoljna sasvim jednostavna uredba. Ista sastoji iz u sredini kuhinje na podu se nalazećeg, kamenom obzidanog otvorenog ognjišta; nad ovim visi na lancu kotao. Većina jela pako kuha se u posugju, saćem pokrivenom i žeravicom obasutom.

Osim tog ognjišta imade u svakoj kuhinji po jedan komin, gdje se kava prži i kuha, pa se stoga zove i kave odžak. Konačno imade tu još sanduka za brašno, kaca za vodu i kupus, okruglih sinija, a po zidovima rafa, na kojima se posugje reda.

Uski basamaci, proviđeni potpornikom iz zavojitih stupčica, vode u gornji sprat. Kako je dolje sve što jednostavnije, to je za čudo, kojim finim ukusom Bošnjak umije unatoč najprimitivnijim sredstvima dom svoj iskititi. Ovdje sve smijera na udobnost i ljepotu. Bosanski muhamedanac, koji više živi kući i obitelji, nego li vanjskomu svijetu, obraća svu svoju pomnju na nutarnje urešavanje svojega doma.

Rafinirane raskoši dašto da ne ćemo tu zateći, nu prirojeni smisao za ljepotu i skroz uspjele prilagođivanje forma

Jedna ili dvije sobe u prizemlju služe zimovanju. Iste su često sigurne od požara, bez svoda građene i zovu se magaze. Bukne li vatra, tada se ovamo sakrivaju sve dragocjenosti, a kuća se prepušta svojoj sudbini.

Konstruktija ovakove magaze vrlo je jednostavna, ali se je uvijek još ukazala probitačnom. Demirima proviđene prozore i vrata zatvaraju izvana kapci, strop pako je dvostruk: nose ga masivne grede, a naslažu često stopu visoku, vapnom rastvorenu ilovaču; na ovom stropu počiva čitava konstrukcija gornjega sprata. Uz to se najvećom pomnjom pazi, da iz zida ne proviruje ni malo nutarnje drvene konstrukcije; a gdje to ipak biva, tamo se na dotičnom mjestu naslaže dovoljno jake ilovače.

Osim tih magaza imade u prizemlju mutvak (kuhinja) i inih prostorija, što služe za konobe.

Kuhinja uređena je posve jednostavno. Pošto bosanskomu muhamedancu sva bolja jela, pečenke ili kolače prireguje ekmekdžija (pekar), to je za kuhanje ostalih jela dovoljna sasvim jednostavna uredba. Ista sastoji iz u sredini kuhinje na podu se nalazećeg, kamenom obzidanog otvorenog ognjišta; nad ovim visi na lancu kotao. Većina jela pako kuha se u posugju, saćem pokrivenom i žeravicom obasutom.

Osim tog ognjišta imade u svakoj kuhinji po jedan komin, gdje se kava prži i kuha, pa se stoga zove i kave odžak. Konačno imade tu još sanduka za brašno, kaca za vodu i kupus, okruglih sinija, a po zidovima rafa, na kojima se posugje reda.

Uski basamaci, proviđeni potpornikom iz zavojitih stupčica, vode u gornji sprat. Kako je dolje sve što jednostavnije, to je za čudo, kojim finim ukusom Bošnjak umije unatoč najprimitivnijim sredstvima dom svoj iskititi. Ovdje sve smijera na udobnost i ljepotu. Bosanski muhamedanac, koji više živi kući i obitelji, nego li vanjskomu svijetu, obraća svu svoju pomnju na nutarnje urešavanje svojega doma.

Rafinirane raskoši dašto da ne ćemo tu zateći, nu prirojeni smisao za ljepotu i skroz uspjele prilagođivanje forma gra-

tradicionalnomu načinu života urodi osebnim dekorativnim slogom, koji se svakomu mili i originalnošću svojom svakoga zanima.

Uzorci potiču svakako iz orijenta, domovine umjetničkog pravca, što ne će svaki držati vanredno dekorativnim; nu bosanski majstori znali su svaki detalj individualno izraditi, tako da možemo punim pravom govoriti o bosanskoj umjetnosti, o bosanskom slogu.

Pokućstva, naročito gîbivog, muhamedanac malo treba, dapače nema ni stolova ni stolica. Donašaju li se jela, dosta je peškun, niska stolica, na koji se postavlja često ogromna dimirlija (bakren tanjur) sa jestvinama, koja se nakon objeda opet odstranjuje. Isto tako ne poznaje muhamedanac ni postelje u modernom smislu. Najvećim marom očišćeni pod se prostre ćilimom, na nj se među dušeci i jastuci i muhamedanac spava pod svojim pokrovom, ko u najudobnijem krevetu. U jutro se posteljina sprema u dolaf.

Muhamedanac ne zna ni za mobilne ormare, već ih nadomještavaju masivni, često s preda bogato iscifrani sanduci iz orahovine.

Što bosanski muhamedanac od pokućstva još potrebuje, to je usko skopčano sa arhitekturom. Prije svega valja spomenuti minder, — drveni stalak, koji se uzduž zida poput divana prostire, što ga pokrivaju dugačke uske šilte i nalik ćilimu satkani, često svilom i zlatom bogato izvezeni makat, dočim je o zid prislonojeno više shodnih jastuka. Tu muhamedanac sjedi skrštenih nogu uživajući sve udobnosti, što ih obdan potrebuje.

Gdje minder ne zaprema svu dužinu zida, već je prekinut, tamo je namještena uska škrabija, u koju se među manji, često potrebiti predmeti.

Najvažniji posobak, koji ne smije manjkati u nijednoj kući, jest dolaf, po prilici 80 cm. od zida izbočena, bogato ukrašena ukлада, koja se svojim vratašcima, oblucima, popuncima — sve to sopstvenom tehnikom bogato izrađeno — neobično živo prikazuje. — Dolaf, što ga jednostavne poprječne

pijonaalnomu načinu života urodi osebnim dekorativnim slogom, koji se svakomu mili i originalnošću svojom svakoga zanima.

Узорци потичу свакако из оријента, домовине умјетничког правца, што не ће сваки држати ванредно декоративним; ну босански мајстори знали су сваки детаљ индивидуално израдити, тако да можемо пуним правом говорити о босанској умјетности, о босанском слогу.

Покућства, нарочито гîбивог, мухамеданац мало треба, даваче нема ни столова ни столица. Донашају ли се јела, доста је пешкун, ниска столица, на који се поставља често огромна димирлија (бакрен танјур) са јествинама, која се након објед а опет одстрањује. Исто тако не познаје мухамеданац ни постеље у модерном смислу. Највећим маром очишћени под се простре ћилимом, на њ се међу душечи и јастуци, и мухамеданац спава под својим покровом, ко у најудобнијем кревету. У јутро се постелина спрема у долаф.

Мухамеданац не зна ни за мобилне ормаре, већ их надомјештавају масивни, често с преда богато исцифрани сандуци из ораховине.

Што босански мухамеданац од покућства још потребује, то је уско скопчано са архитектуром. Прије свега ваља споменути миндер, — дрвени сталак, који се уздуж зида попут дивана простире, што га покривају дугачке уске шилте и налик ћилиму саткани, често свилом и златом богато извезени макат, дочим је о зид присловљено више сходних јастука. Ту мухамеданац сједи скрштених ногу уживајући све удобности, што их обдан потребује.

Гдје миндер не запремена сву дуљину зида, већ је прекинут, тамо је намјештена уска шкрабија, у коју се међу мањим, често потребити предмети.

Најважнији пособак, који не смије манкати у ниједној кући, јест долаф, по принци 80 цм. од зида избочена, богато украшена уклада, која се својим враташцима, облацима, попунцима — све то сопственом техником богато израђено — необично живо приказује. — Долаф, што га једноставне попрјечне

poplate dijele u razne dijelove, imade više bitnih sastojina.

Prije svega vode redovito krozanj vrata u sobu. Tik ovih stoji crijepna peć. Stupovlje oko ulaza i peći ukrašeno je više manje bogatom, često uličenom rezbarijom. Do peći su vrata, što vode u usku sobicu od jedva 1 četvornog m. površine. To je banjica (kupaonica), jednostavno ali svrsishodno uređena. U zemlji naime nalazi se plosnato korito od kamena ili drveta, odakle se rabljena voda kroz limene cijevi odvagja. Da bude uvijek tople vode, uzidan je u jedan ugao peći bakren kotao. Akoprem sprava ta ne dostaje zapravo za kupanje, to je ipak dovoljna za umivanje, naročito pak za ritualna čišćenja, što ih koran propisuje.

Uz banjicu i gdje to inače prostor dopušta, uređene su poplate poput ormara za spremanje posteljine i inih predmeta, kojima nema mjesta u sanducima.

Arhitektura ovih dolafa skroz je pravilnog sloga i svi razglobi jasnog su značaja. Nad podom naime nalazi se uski, jednostavno iscifrani podnožak. Sada slijede izmjenice svrsi svojoj služeći popunci, koji su skroz ukrašeni drvenom mozaik-rezbarijom. Pojedine plojke ovog mozaika obrubljene su žljebastim letvicama i bogato su iskičene mjeđenim ružicama i širokim klinčanim glavicama. Završuje se pako bogato izraženim, nakicenim frizom, na kojem počiva zubasto izdjelana rafa, koja se često poput galerije stere po ostalim, inače praznim zidovima; u istu se u stano vitim razmacima zabiju kuke za vješanje odijela.

Nad ulaznom arkadom i nad pećima se nalazeći lukovi počivaju na konsolima u obliku stalaktita.

Ostali su zidovi redovito bez uresa; samo se kad i kad nad rafom slika široki ornamentalni friz.

Cijelu stranu zaprema red prozora, koji oživljuju zid i rasvjetljuju prostor. Prozori ženskih odaja proviženi su gustim, iz tankih plosnatih šipki mrežasto načinjenim mušebakom, koji svaki pogled u harem sprečava, a sobu nekom prijatnom polutminom ovija.

poplate dijele u razne dijelove, imade više bitnih sastojina.

Prije svega vode redovito krozanj vrata u sobu. Tik ovih stoji crijepna peć. Stupovlje oko ulaza i peći ukrašeno je više manje bogatom, često uličenom rezbarijom. Do peći su vrata, što vode u usku sobicu od jedva 1 četvornog m. površine. To je banjica (kupaonica), jednostavno ali svrsishodno uređena. U zemlji naime nalazi se plosnato korito od kamena ili drveta, odakle se rabljena voda kroz limene cijevi odvagja. Da bude uvijek tople vode, uzidan je u jedan ugao peći bakren kotao. Akoprem sprava ta ne dostaje zapravo za kupanje, to je ipak dovoljna za umivanje, naročito pak za ritualna čišćenja, što ih koran propisuje.

Uz banjicu i gdje to inače prostor dopušta, uređene su poplate poput ormara za spremanje posteljine i inih predmeta, kojima nema mjesta u sanducima.

Arhitektura ovih dolafa skroz je pravilnog sloga i svi razglobi jasnog su značaja. Nad podom naime nalazi se uski, jednostavno iscifrani podnožak. Sada slijede izmjenice svrsi svojoj služeći popunci, koji su skroz ukrašeni drvenom mozaik-rezbarijom. Pojedine plojke ovog mozaika obrubljene su žljebastim letvicama i bogato su iskičene mjeđenim ružicama i širokim klinčanim glavicama. Završuje se pako bogato izraženim, nakicenim frizom, na kojem počiva zubasto izdjelana rafa, koja se često poput galerije stere po ostalim, inače praznim zidovima; u istu se u stano vitim razmacima zabiju kuke za vješanje odijela.

Nad ulaznom arkadom i nad pećima se nalazeći lukovi počivaju na konsolima u obliku stalaktita.

Ostali su zidovi redovito bez uresa; samo se kad i kad nad rafom slika široki ornamentalni friz.

Cijelu stranu zaprema red prozora, koji oživljuju zid i rasvjetljuju prostor. Prozori ženskih odaja proviženi su gustim, iz tankih plosnatih šipki mrežasto načinjenim mušebakom, koji svaki pogled u harem sprečava, a sobu nekom prijatnom polutminom ovija.

Osim drvenih mušebaka imade u Bosni još drugih, vrlo dekorativnih formi, koje u orijentu osobitu vrst mozaika stakla zastupaju. Iz sadrene plohe zgotavlja se naime ornamentalni prošupljeni motiv; svjetli otvori na naličju šareno se ustakle i čine tim načinom efekt transparenta, koji primitivna sredstva daleko nadmašuje.

Strop skroz je od drveta konstruiran i bogato iscifran. Bošnjak si pomišlja strop kao небески свод, zato i fond u najviše slučajeva prikazuje iz šipki izragjene zvjezdane uzorke. Usred toga fonda nalazi se velika orta, a na rubu široki, često višestlani opšav.

Na orti i pojedinim razglobima stropa ponavljaju se isti ornamentalni motivi, koji se nalaze na dolafima.

Tako cijelo pruža jedinstveni, slogoviti efekat, koji se ugodno dojima gledaoca.

Da popunimo sliku bosanske kuće, moramo spomenuti još uredbu peći. Ista je, kako već rekosmo, načinjena od crijepova, koji se zbijenom ilovačom sljepljavaju; roštilja za pepeo nema, a dimnjak siže samo do krova, iz kojega izlazi dim kroz badže ili kroz tornjaste otvore, provigjene prošupljenim poplatama.

Da bude uvijek brzo vatre pri ruci, rabi se u južnim zemljama običajna mangala. Ista počiva na ukusnom, od mjedenoг тенецета израђеном високом stalku, imade često široku, stolu naliku mjedenu podlogu i svedeni, mrežasto prošupljeni poklopac. Pojedine česti mangale često su bogato bosirane i pozlaćene.

U bosanskoj kući, koja se prikazuje u bos.-herc. odjeljenju milenijske izložbe, istaknute su najznačajnije forme kućnog tipusa, da se tim načinom gledaocu pruži što više iscrpiva slika.

Što se unutarne uredbе тиче, то су temeljem skoro isključivo takovi motivi, koji su izragjeni prema u etnografskim zbirkama bos.-herc. zemaljskog muzeja

Osim drvenih mušebaka imade u Bosni još drugih, vrlo dekorativnih formi, koje u orijentu osobitu vrst mozaika stakla zastupaju. Iz sadrene plohe zgotavlja se naime ornamentalni prošupljeni motiv; svjetli otvori na naličju šareno se ustakle i čine tim načinom efekt transparenta, koji primitivna sredstva daleko nadmašuje.

Строп скроз је од дрвета конструиран и богато исцифран. Бошњак си помишља строп као небески свод, зато и фонд у највише случајева приказује из шипки израђене звијездане узорке. Усред тога фонда налази се велика орта, а на рубу широки, често вишестлани опшав.

На орти и појединим разглобима строна понављају се исти орнаментални мотиви, који се налазе на долџима.

Тако цијело пружа јединствени, слоговити ефекат, који се угоднo дојима гледаоца.

Да попунимо слику босанске куће, морамо споменути још уредбу пећи. Иста је, како већ рекосмо, начињена од пријепова, који се збијеном иловачом слепљивају; роштиља за пепео нема, а димњак сиже само до крова, из којег излази дим кроз бадже или кроз торњасте отворе, провиђене прошупљеним поплатама.

Да буде увијек брзо ватре при руци, раби се у јужним земљама обичајна мангала. Иста почиња на укусном, од мједеног тенецета израђеном високом стаклу, имате често широку, столу налик мједену подлогу и сведени, мрежасто прошупљени поклопач. Поједине чести мангале често су богато босиране и позлаћене.

У босанској кући, која се приказује у босанско-херцеговачком одјељењу миленијске изложбе, истакнуте су најзначајније форме кућног типуса, да се тим начином гледаоцу пружи што више исцрпна слика.

Што се унутарне уређење тиче, то су темељем скоро искључиво такви мотиви, који су израђени према у етнографским збиркама босанско-херцеговачког земаљ.

ili drugih još na licu mjesta nalazećih se originala.

Kao osobito uzorna zgrada spomena je vrijedna jedna od najstarijih u Sarajevu, »ruždija« (škola), koja po svojoj prilici potječe iz XVII. vijeka. Iz nje su uzeti motivi dekoracije šišeta, širokog zidnog friza, prošupljenih prozora i polychromne ornamentike haremluka.

Druga stara kuća, iz koje potječu osobito lijepi motivi za rezbarije i mozaik, bijaše kuća nekadašnjeg *Kadi-effendiye Saburića* u Sarajevu; osim ove neka je spomenut i stari *konak*, sjedište nekadašnjeg kajmakama iz Srebrnice, koji je takogjer bio bogato iskićen stropovima i poplatama.

Svi su ovi originali, koji su vrlo stari, u nizu dvorana u zemaljskom muzeju u Sarajevu tako namješteni, da pružaju vijernu sliku nekadašnje svoje uporabe.

Gdje je trebalo ovdje se nalazeće motive popuniti ili zaokružiti, učinjeno je to na temelju drugih, u zemlji nalazećih se originala.

музеја или других још на лицу мјеста налазећих се оригинала.

Као особито узорна зграда спомена је вриједна једна од најстаријих у Сарајеву, »руздија« (школа), која по свој прилици потјече из XVII вијека. Из ње су узети мотиви декорације шишета широког зидног фриза, прошупљених прозора и полихромне орнаментике харемлука.

Друга стара кућа, из које потјечу особито lijepi мотиви за резбарије и мозаик, била је кућа некадашњег *Кадиеффендије Сабурека* у Сарајеву; осим ове нека је споменути и стари *конак*, сједиште некадашњег кајмакама из Сребрнице, који је такођер био богато искићен строповима и поплатама.

Сви су ови оригинали, који су врло стари, у низу дворана у земаљском музеју у Сарајеву тако намјештени, да пружају вијерну слику некадашње ове употребе.

Гдје је требало овдје се налазеће мотиве попуниши или заокружити, учињено је то на темељу других, у земљи налазећих се оригинала.

Rózsa György. Panoramski pogled na Milenijsku izložbu u Budimpešti 1896.

Bosnyák kávéház.
Bosniackes Kaffeehaus.
Café bosniague.

EZREDÉVES KIÁLLÍTÁS BUDAPEST 1896.

32. SZÁM. 1896.

BUDAPEST, AUGUSZTUS 9.

43. ÉVFOLYAM.

Külföldi postából: VASÁRNAPI UJSÁG ár: egész évre 12 ft.
POLITIKAI UJONDSÁGOK egész évre — 6 »

Csupán a VASÁRNAPI UJSÁG egész évre 5 ft.
félre — 4 »

Csupán a POLITIKAI UJONDSÁGOK egész évre 5.—
félre — 2.50

Külföldi előfizetőknek a postai
meghosszított ártól is postában.

Csupán megállították, mert nem volt még teljesen kész. Mintán most már minden részben elkészült s az oltárokat is mind felállították, a templomot felszentelik. A szertartás reggel 8 órakor kezdődik s 12 órakor ér véget. A szertartásnál több magyar püspök fog közreműködni, a kik az egyes oltárokat külön is felszentelik.

Augusztus 20-án Szent-István-napját a szokottnál is fényesebben állik meg. A főváros minden plébániájából külön processziók indulnak kor reggel Buda-várba, hol a szertartások 7 órakor kezdődnek. A körmenet, mely eddig a vár-beli templom és Mátyás-templom között tartott meg, most a nagy mise után az egész várat megkerüli; ugyanis az országház-utczán át a hely-
őrségi templomnál az úr-utczába kanyarodik, s a tovább a Szent-György téren keresztül visszatér a Szent-Zsigmond-kápolnába. A budavári plébánia-hivatal felhívja azokat a testületeket, egyeteket és vallási társulatokat, melyek körmenetben részt venni ohajtsanak, hogy a szándékukat a hónap 15-ig jelentik be, hogy a körmenetnél való elhelyezésk akadályt ne szenvedjen.

A pannonhalmi ünnep. Az eszrévi emlékművek felavatásának során most a pannonhalmi emlékmű alapkövének ünnepes letétele következik. A híres apátság területén augusztus 26-án lesz az ünnep, melyen a kormány részéről Wlassics Gyula közoktatási miniszter jelenik meg. A minisztert s az ünnep többi résztvevőit külön vonat viszi, mely a hó 25-én, délután indul a keleti pályaudvarról Győrbe, hol a vendégek elszállásolásáról gondoskodnak. A különvonat másnap reggel megy Pannónhalmára, s onnan még az nap este visszafut. Az ünnepre most küldés miatt a meghívókat a közoktatásiügyi miniszter.

A Vaskapu megnyitása. A szept. 26—27-iki ünnepségek sorozatát a Vaskapu megnyitását s kereskedelmi miniszter részleteiben is megállapítván, megküldötte az érdekelt hatóságoknak.

A király szeptember 26-án délután 2 órakor érkezik udvari különvonattal Órszodra, a hol a pályaudvaron az egybegyűlt méltóságok fogadják. Ott lesznek a köcs, az osztrák- és a magyar miniszterek, az osztrák parlament két házának tíz-tíz és a magyar képviselőház és főrendiház körülbelül

hatszáz után a király a vendégeket fogadja. Szeptember 27-én csendes mise lesz az orszóvi kátholikus templomban. 8 óra 20 perczkor érkezik a szerb király, 15 percznel később érkezik a román királyi pár, kiket királyunk a pályaudvaron fogad. A királyi vendégek és kíséreteik az «I. Ferenc József» nevű gőzóra szállnak, a többi vendégek pedig különjárókra. Ezen kezdései venni a csatorna behajózása a parton felkötött ágyú ütögő lövéseivel könt. Deményffy csanádi püspök püspökségének segéd-
letével beszenteli a csatornát, mire a király a Vaskaput megnyitottnak jelenti ki és kecsében a kereskedelmi miniszterrel ábrnyított aranyserleggel, rövid felköszöntőt mond a más sikerére. Déltűn 3 órakor a királyi vendégek kíséretével Herkul-

szterbe fogadják őket az úr-utczán.

A Budapesti Szemle augusztusi kötetének közleményeit Munkósi Bernáttól «Budenz József emlékezete» nyitja meg, annak a részletes emlékiratnak első része, melyből a szerző a tud. akadé-mia decz. 16-iki ösmerés titokán csak egyes helyeket olvashatott föl nagy torjedelművel fogva. Nyomró-nyomra kíséri Budenz nyelvstudományi működését. A füzet további közleményei:

«A XVIII. század francia irodalma» Faguet Emil s ozzimel megjelent nagy francia művének be-vezetése Haraszti Gyula fordításában. Majd Nagy-iványi Fekete Gyula «A omvargó és földes gyer-

AZ ESKÜVÉVI KIÁLLTÁSRÓL. — Doroszló lakóháza.

Moskó tanár szobája.

Čaršija i bosanska kavana.

Чаршија и босанска кавана.

Уз босанску кућу приказано је и мало босанског сокачког живота.

Средиште сваког овећег мјеста је *čaršija*, улица, или читав skup sokaka и sokačića, гдје видиш дућан до дућана, у којима трговци и обртници све врсте робе продавају.

У Босни, гдје до сада није било затворених села и гдје су у једну те исту опшину спадајући дворци често на сатове били разdaleko, билаше само у неznatно мало naselbina дућана, гдје је seljak mogao своју потребу namiritи. На važnijим cestama билаше doduše bakala (kramara), али су исти продавали само najnuždnije stvari: sol, kavu, šećer, duhan итд. А пошто је уз то seljak производе своје морао у град носити на продају, било му је najzgodnije, да ондје све, што треба, из заслужбине своје набави. Tim су načinом у босанским градовима *čaršije* процвале. Ту имале робе велике vrijedности, promet је, нарочито prigodom sajmova, neobično živahan, а гледаоцу се указују vazda нове, zanimljive и slikovite појаве.

Дућани су у *čaršijama* чудновато једноставни, од дрва начинјени, и акопрем ту по ноћи осим можда каквога пасванџдије ни душе нема, то се за kragju не зна а и požари су врло rijetki. Pokriveni су daleko izbočenim krovom, који купце од kiše štiti, а редовито се групирају около од požара сигурне magaze и то у njezinoj fronti. К свакој овак овој kolibi спада mala sobica у stragu лежећој magazi, гдје је особито dragocjena roba spremљена. Дућан затварају на улици два kapka, који се попрјечном дрвеном gredom затварају. Један се диже у vis те се приквачи уз

Уз босанску кућу приказано је и мало босанског сокачког живота.

Средиште сваког овећег мјеста је *чаршија*, улица, или читав skup sokaka и сокачића, гдје видиш дућан до дућана, у којима трговци и обртници све врсте робе продавају.

У Босни, гдје до сада није било затворених села и гдје су у једну те исту опшину спадајући дворци често на сатове били разdaleko, билаше само у неznatно мало naselbina дућана, гдје је seljak mogao своју потребу namiritи. На važnijим cestama билаше doduše bakala (крамара), али су исти продавали само najnuždnije stvari: сол, каву, шећер, духан итд. А пошто је уз то seljak производе своје морао у град носити на продају, било му је najzgodnije, да ондје све, што треба, из заслужбине своје набави. Tim су načinом у босанским градовима *чаршије* процвале. Ту имале робе велике vrijedности, promet је, нарочито prigodom sajmova, neobično živahan, а гледаоцу се указују vazda нове, zanimljive и slikovite појаве.

Дућани су у *чаршијама* чудновато једноставни, од дрва начинјени, и акопрем ту по ноћи осим можда каквога пасванџдије ни душе нема, то се за крају не зна а и пожари су врло rijetki. Pokriveni су daleko izboченим krovom, који купце од кише штити, а редовито се групирају около од požара сигурне magaze и то у njezinoj fronti. К свакој оваковој kolibi спада mala sobica у stragu лежећој magazi, гдје је особито dragocjena roba spremљена. Дућан затварају на улици два капка, који се попрјечном дрвеном гредом затварају. Један се диже у вис те се приквачи уз

krov, drugi se spušta i služi ob dan kupcima kano klupa.

Nutarnja se uredba mijenja prema nuždi obzirom na robu, što se prodaje.

U tim se dućanima prodavaju svi mogući proizvodi, počevši od najjednostavnijih sirovina do najskupocjenijih proizvoda raznih umjetničkih zanata, koji se od vajkada u Bosni osobito tjeraju i koji su u novije vrijeme vanredno procvatili.

U prikazanoj čaršiji uzete su onakove industrijalne grane u obzir, koje bosanskom sajmu radi originalnosti proizvoda osebujni mjesni kolorit podaju.

Prije svega su spomena vrijedne radionice u Sarajevu etabliranih umjetničko-obrtnih atelijera, o kojima je na drugom mjestu potanje pisano. Ovima se desno i lijevo od ulaza industrijalnog paviljona pridružuju najznamenitiji domaći zanati.

Među ovima valja na prvom mjestu spomenuti industriju srebra. Motivi ove starodrevne umjetnosti kreću se skroz u krugu tradicionalnih formi, i ako su tehnička pomagala dosta primitivna. O razdiobi posla nema tu govora. Kujućija sam topi srebro, sam ga lijeva u komade, sam kuje šipke i plojke, sam toči žice čudnovate finoće i sam si prireguje lehem, kojim one šipke, plojke i žice u kićene ornamente spaja.

Druge važne grane kovinske tehnike zastupaju bakardžije, bičakčije i pirindžije (koji izragjuju mlinove za kavu).

U Bosni je običajno bakreno posugje, a razgranjeno je uslijed valjanosti proizvoda, koja i čini, da ta grana industrije lijepo uspjeva.

Nu ne pravi se od bakra samo jednostavno kuhinjsko posugje, nego i velik broj manje više bogato izragjenih graviranih ili prošupljenih nakit-posuda.

Motivi istima su skroz orijentalски и укусног слога. U ornamentici razvio se pod lokalnim uplivima osebujni pravac sloga.

U najljepše proizvode ove tehnike spada kićeni buhurdan (posuda za kagjenje) prošupljenim poklopcem u obliku kupole; ibrik (vrč za vodu) sa pripadajućim legenom; fenjeri (lampe) sa lije-

krov, други се спушта и служи об дан купцима кано клупа.

Нутарња се уредба мијења према нужди обзиром на робу, што се продаје.

У тим се дућанима продају сви могући производи, почевши од најједноставнијих сировина до најскупочијенијих производа разних умјетничких заната, који се од вајкада у Босни особито тјерају и који су у новије вријеме ванредно процвали.

У приказаној чаршији узете су онакове индустријалне гране у обзир, које босанском сајму ради оригиналности производа осебујни мјесни колорит подају.

Прије свега су спомена приједне радонице у Сарајеву етаблираних умјетничко-обртних ателијера, о којима је на другом мјесту потање писано. Овима се десно и лијево од улаза индустријалног павиљона придружују најзnamenитији домаћи занати.

Међу овима ваља на првом мјесту споменути индустрију сребра. Мотиви ове стародревне умјетности крећу се скроз у кругу традиционалних форми, и ако су техничка помагала доста примитивна. О раздиоби посла нема ту говора. Кујунџија сам топљ сребро, сам га лијева у комаде, сам кује шипке и пљојке, сам точи жице чудновате финоће и сам си приређује лехем, којим оне шипке, пљојке и жице и кићене орнаменте спаја.

Друге важне гране ковинске технике заступају бакарџије, биџакџије и пиринџије (који израђују млинове за каву).

У Босни је обичајно бакрено посуђе, а разгранено је услед ваљаности производа, која и чини, да та грана индустрије лијепо успјева.

Ну не прави се од бакра само једноставно кухињско посуђе, него и велик број мање више богато израђених гравираних или прошупљених накит-посуда.

Мотиви истима су скроз оријенталски и укусног слога. У орнаментаци развио се под локалним уливима осебујни правац слога.

У најљепше производе ове технике спада кићени бухурдан (посуда за кађење) прошупљеним поклопцем у облику куполе; ибрик (врч за воду) са припадајућим легеном; фењери (лампе) са лије-

po bosiranim prošupljenim poklopcem ; kavenе канте итд.

Dok je Bošnjak još sa sjajnim svojim oružjem izlazio, sačinjavali su *bičakčije* jednu od najvažnijih obrtnih grana. Izrađivali su vrlo cijenjene jatagane, handžare i sablje od domaćih ili sa istoka importiranih vrsta čelika, od kojih su osobite cijene bile demeskinjske i kara-horosanske vrste.

Danas to oružje sve više iščezava iz radionice bičakčije, a njegovo mjesto zauzeše manje opasni noževi, vilice i др., но и овим се предметима још и данас радо дају форме смртоносног оруђа пријашњег времена.

Zgotavljanje *kavenih mlinova*, specijaliteta Gornjeg Vakufa i Bugojna, odlikuje se čudnovatom konstrukcijom mlinskog ustroja, gdje jednostavna uredba omogućuje regulaciju zrnja u svim stepenima finoće. Vanjaki je oblik tih mlinova valjak; ures sastoji od raznih, osobito lijepo izvedenih motiva.

Od drugih obrtnih grana evo tu još *terziluka* (krojački dućan), gdje se ono bogato iskićeno odijelo zgotavlja, koje sačinjava ponos Bošnjaka; zatim *telala* (staretinara), koji u Bosni tjera dosta znamenit zanat. Po šerijatskom zakonu mora se naime svaka ostavina muhamedanaca bez iznimke dražbenim putem prodati a tek ubrani novac dijeli se među baštinike. Najprije se ta dražba obavlja među baštinicima samim, a što ovi ne kupuju, to dobije telal, da javnom dražbom proda. Pošto ovaj često sam nugja, to s vremenom skuplja najčudnovatije stvari, koje mu šaroliko dućan ispunjavaju.

Dalnja su tri dućana puna robe *kožarske industrije*, koja u Bosni znatno uspijeva te se i izvozi (sarači), *drvorezbarstva*, što se osobito u okolišu Konjice, nadalje u kotarima Petrovac, Glamoč, Ljubuški a i inače u zemlji kao kućni obrt tjera, — i *keramike*, osobitim obzirom na najznamenitija mjesta fabrikacije oko Kiseljaka.

Sliku ovu završuje *kavana*, koja jenaročito muhamedancu omiljelo zabavište.

Ovdje sjedi skrštenih nogu na minderu, pušeći svoj čibuk ili cigaretu,

по босираним прошупљеним поклопцем ; кавене канте итд.

Dok je Bošnjak još sa sjajnim svojim oružjem izlazio, sačinjavali bi *bičakčije* jednu od najvažnijih obrtnih grana. Izrađivali su vrlo cijenjene jatagane, handžare i sablje od domaćih ili sa istoka importiranih vrsta čelika, od kojih su osobite cijene bile demeskinjske i kara-horosanske vrste.

Danas to oružje sve više iščezava iz radionice bičakčije, a njegovo mjesto zauzeše manje opasni noževi, vilice i др., но и овим се предметима још и данас радо дају форме смртоносног оруђа пријашњег времена.

Zgotavljanje *kavenih mlinova*, specijaliteta Gornjeg Vakufa i Bugojna, odlikuje se čudnovatom konstrukcijom mlinskog ustroja, gdje jednostavna uredba omogućuje regulaciju zrnja u svim stepenima finoće. Vanjaki je oblik tih mlinova valjak; ures sastoji od raznih, osobito lijepo izvedenih motiva.

Od drugih obrtnih grana evo tu još *terziluka* (krojački dućan), gdje se ono bogato iskićeno odijelo zgotavlja, koje sačinjava ponos Bošnjaka; zatim *telala* (staretinara), koji u Bosni tjera dosta znamenit zanat. Po šerijatskom zakonu mora se naime svaka ostavina muhamedanaca bez iznimke dražbenim putem prodati a tek ubrani novac dijeli se među baštinike. Najprije se ta dražba obavlja među baštinicima samim, a što ovi ne kupuju, to dobije telal, da javnom dražbom proda. Pošto ovaj često sam nugja, to s vremenom skuplja najčudnovatije stvari, koje mu šaroliko dućan ispunjavaju.

Dalja su tri dućana puna robe *kožarske industrije*, koja u Bosni znatno uspijeva te se i izvozi (sarači), *drvorezbarstva*, što se osobito u okolišu Konjice, nadalje u kotarima Petrovac, Glamoč, Ljubuški a i inače u zemlji kao kućni obrt tjera, — i *keramike*, osobitim obzirom na najznamenitija mjesta fabrikacije oko Kiseljaka.

Sliku ovu završuje *kavana*, koja je naročito muhamedancu omiljelo zabavište.

Ovdje sjedi skrštenih nogu na minderu, pušeći svoj čibuk ili cigaretu, срућки

srčuci mirisavu kavu, gledajući u daljinu, motreći slikovitu prirodu. Zabava teče tu rijetko kad živahno, pošto je muhamedancu misaoni mir najveći užitak.

Omamna pića tuj se ne toče nikada; osim kave dobivaju se tu samo još razne vrste šurupa, naročito iz ruža priregjeno mirisavo piće, onda limonade i grenadine.

Uz velik broj čibuka vrlo je važna *nargila*, od koje se čovjek omamljuje dimom neke vrste duhana (tumbekije). Pušaća *nargile* svladaće ugodan polusan.

Od igara goji se tu samo šah i dama.

Kava se priregjuje na osobiti način. Svjetlosmeđe pržena zrna stucavaju se u dibeku od brezovine željeznim batićem, a onda se taj prašak kroz fino sito prosije. Brašno dovoljno za jednu ili više zdjelica meće se u suhi ibrik, polije uzavrjelom, prije već zaslagjenom vodom, pa se zatim pristavlja u žeravicu, da malo uzavrije.

Miješanjem polučuje se bistrenje od toza, koji se spušta na dno. Tim načinom priregjena kava pridržaje svoj potpuni miris i aromatični ukus.

mirisavu kavu, gledajući u daljinu, motreći slikovitu prirodu. Zabava teče tu rijetko kao živahno, pošto je muhamedancu misaoni mir najveći užitak.

Омамна пића туј се не точе никада; осим каве добивају се ту само још разне врсте шурупа, нарочито из ружа приређена мирисаво пиће, онда лимонаде и гренадине.

Уз велик број чибукa врло је важна *нaргила*, од које се чoвјек oмaмљује димом неке врсте дрхана (тумбекије). Пушача *нaргилe* свладаће угодан полусак.

Од игара гоји се ту само шaх и дaмa.

Кава се приређује на особити начин. Свјетлосмеђе пржена зрна стучавају се у дибекy o брезовинe жељезним батикeм, а онда се тај прашак кроз фино сито просије. Брашно довољно за једну или више зјелца меће се у сухи ибрик, полије uzavрјелом, прије већ заслаћеном водом, па се затим пристава у жеранину, да мало uzavрије.

Мијешањем получује се бистрење од тоза, који се спушта на дно. Тим начином приређена кавa придржаје свој потпуни мирис и ароматични укус.